

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника
Брисковської Оксани Миколаївни на дисертаційне дослідження
Никифоренко Наталії Андріївни на тему «Запобігання кримінальним
правопорушенням, пов'язаним з корупцією», подане до захисту у
спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на
здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Корупція є однією із найнебезпечніших загроз правам людини та правопорядку, вона перешкоджає економічному розвитку та загрожує належному функціонуванню держави та суспільства загалом. Попри всі труднощі у розбудові демократичної держави, на сьогодні Україна досягла відчутного прогресу у розбудові правової, демократичної держави. Але нажалі проблеми протидії корупції в нашій державі ще не втрачають актуальності. Україна як член Ради Європи взяла на себе низку зобов'язань у сфері імплементації визнаних світовою спільнотою стандартів доброчесної публічної служби.

Актуальність цього питання зумовлюється тим, що корупція провокує й поглиблює суспільні кризові явища, підриває імідж України на світовій арені, перешкоджає налагодженню конструктивного діалогу між владою та громадськістю.

Налагодження ефективного механізму запобігання та протидії корупційним деліктам, насамперед в умовах збройної агресії проти України, має вкрай важливе значення. Невіддільною складовою такого механізму є кримінально-правові заборони, передбачені ст. 366-2 (Декларування недостовірної інформації) і ст. 366-3 (Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) КК України, що мають на меті забезпечити кримінально-правову охорону суспільних відносин від кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією.

У дисертаційному дослідженні дисертантка розробила кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють злочини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України. У межах типології цих суб'єктів виокремила корупціонерів і «самовпевнених» чи «недбалих» декларантів; визначила напрями вдосконалення правового статусу суб'єктів, уповноважених запобігати й протидіяти кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією; розробила комплекс соціально-економічних, суспільно-політичних, культурно-виховних, інформаційно-аналітичних, інформаційно-просвітницьких, організаційно-управлінських, правових і технічних заходів запобігання злочинам, передбаченим ст. 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України, на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях, значна частина яких має вагомий вплив на запобігання не лише кримінальним правопорушенням, пов'язаним з

корупцією, а й власне кримінально та адміністративно караним корупційним деліктам.

У роботі дисертантка зазначає, що за даними Офісу Генерального прокурора, кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, 2022 року зареєстровано 216, а 2023-го – 70. Водночас за ст. 366-1 КК України, яка визначала підстави кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації й визнана Рішенням Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 неконституційною, 2015 року зареєстровано 25 кримінальних правопорушень, 2016-го – 58, 2017-го – 1134, 2018-го – 1541, 2019-го – 1118, 2020-го – 343, 2021-го – 1. Така хвилеподібна динаміка досліджуваних деліктів, а також подальший аналіз судової практики засвідчують наявність проблем на етапах як виявлення, так і запобігання та розслідування цих кримінальних правопорушень.

Саме тому дисертаційне дослідження Никифоренко Наталії Андріївни на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією» присвячене виробленню ефективних шляхів розв'язання практичних проблем, що виникають під час запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Убачається своєчасним, актуальним та важливим, особливо на тлі суттєвої уваги як громадськості так і світової спільноти до корупційних проявів у державі та ефективності запобігання не лише кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а й власне кримінально та адміністративно караним корупційним деліктам.

Нині кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, ґрунтовно досліджено в кримінально-правовій (ідеться про підстави кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України, практику застосування цих норм), кримінальній процесуальній (ідеться про доказування декларування недостовірної інформації) та криміналістичній (ідеться про методику розслідування декларування недостовірної інформації та неподання декларації) площинах. Водночас частина цих досліджень стосувалася кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 КК України, яке законодавець декриміналізував.

Дисертанткою запропоновано необхідність системного дослідження актуальних кримінально-правових і кримінологічних аспектів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, задля розроблення ефективної тактики і стратегії запобігання та протидії не лише кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а й власне корупційним деліктам.

Така розроблена система комплексу дієвих праксеологічних скоординованих заходів, із протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, визначила напрями вдосконалення правового статусу суб'єктів, уповноважених з запобігання й протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Запропоновано систему детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, яка передбачає соціально-економічні, суспільно-політичні, організаційно-управлінські, правові, культурно-психологічні й технічні фактори виникнення та поширення цих деліктів, що охоплює майже всі сфери життєдіяльності суспільства та обумовлює необхідність застосування комплексного підходу щодо їх усунення.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій авторки засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертанту визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

При написанні роботи авторка проаналізувала значну кількість джерел (244 найменувань), ґрунтовно та критично розглянула роботи науковців за темою дослідження, що дало їй змогу вирішити важливу наукову задачу, дати відповіді на актуальні й суттєві для науки та правоохоронної практики питання, сформулювати пропозиції та рекомендації з подальшого вдосконалення запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Обґрунтованість зроблених у дисертації висновків забезпечується емпіричними даними, що становлять зведені дані вивчення 127 обвинувальних і 4 виправдувальних вироків, винесених судами першої та другої інстанцій за ст. 366-2 та 366-3 КК України, судові рішення Вищого антикорупційного суду та Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, результати опитування 484 суб'єктів декларування та інших осіб та статистичні матеріали Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2015–2023 роки.

Результати представленого наукового дослідження апробовано на чотирьох міжнародних конференціях та двох всеукраїнських науково-теоретичних конференціях та висвітлено у шести наукових статтях.

Отже, дисертаційне дослідження Н. А. Никифоренко «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією» виконане на високому науковому рівні, а публікації здобувача є взаємовідповідними та відображають основні положення обраної наукової проблематики.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

У дисертації здійснено комплексне дослідження та вирішено актуальне науково-прикладне завдання, що полягає у розробленні кримінально-правових і

кримінологічних засад запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни.

Зокрема, уперше з'ясовано стан учинення кримінальних правопорушень, що полягають у декларуванні недостовірної інформації та умисному неподанні декларації обумовлених суспільно-політичними процесами, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг обумовлена значним рівнем латентності та низькою ефективністю досудового розслідування; встановлено сучасні тенденції вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, зокрема: 1) поява практики притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації осіб, які займають відповідальне й особливо відповідальне становище (серед них як засуджені, так і виправдані); 2) удосконалення процесу виявлення зазначених деліктів за рахунок покращення механізму перевірки декларацій, роботи працівників НАЗК, налагодження роботи викривачів; 3) зменшення кількості фактів умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації через здобуття суб'єктами декларування певного досвіду електронного декларування, а також значне покращення роботи суб'єктів запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням; 4) удосконалення процесу виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, що обумовило й водночас ускладнило приховування об'єктів декларування; запропоновано систему детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, яка передбачає соціально-економічні, суспільно-політичні, організаційно-управлінські, правові, культурно-психологічні й технічні фактори виникнення та поширення цих деліктів, що охоплює майже всі сфери життєдіяльності суспільства та обумовлює необхідність застосування комплексного підходу щодо їх усунення; розроблено комплекс соціально-економічних, суспільно-політичних, культурно-виховних, інформаційно-аналітичних, інформаційно-просвітницьких, організаційно-управлінських, правових і технічних заходів запобігання злочинам, передбаченим ст. 366-2, 366-3 КК України, на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях, значна частина яких має вагомий вплив на запобігання не лише кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а й власне кримінально й адміністративно караним корупційним деліктам.

Удосконалено дефініцію недостовірних відомостей в контексті застосування ст. 366-2 КК України: їх запропоновано тлумачити як інформацію про об'єкти декларування, відображену в поданій декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», яка не відповідає дійсності, на суму від 500 прожиткових мінімумів для

працевдатних осіб; кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють злочини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України.

Також дістали подальший розвиток рекомендації щодо положення стосовно доцільності віднесення злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, до кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, а не кримінально караних корупційних деліктів, оскільки вони призначені, зокрема, для виявлення ознак корупції чи спроб її приховування.

Окрім розглянутого вище у роботі містяться інші положення висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого Н. А. Никифорова дослідження.

Аналіз виданих автором публікацій відповідає стандартам й вимогам, що пред'являються до такого типу наукових робіт. Представлені в них науково-теоретичні прикладні положення висвітлюють загальні рекомендації дисертаційного дослідження відповідно до його структури та мають комплексний характер і глибокий рівень науково-практичного опрацювання.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Всебічне вивчення дослідження Н. А. Никифорова дає підстави зробити висновок про те, що за всіма формальними і змістовними ознаками дисертаційна робота відповідає вимогам, що пред'являються до такого виду робіт. Зокрема, автором досить аргументовано доведена актуальність обраної теми дослідження, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, розкрито мету, задачі, правильно вибрані об'єкт і предмет дослідження, окреслено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, подано відомості про апробацію результатів дисертації.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджується правильним вибором методологічної бази дослідження яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання.

Сформульовані положення і висновки дисертаційної роботи Н. А. Никифорова не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації викладені логічно, чітко, виважено, зрозуміло побудовані, на отриманих результатах, а рекомендації базуються на отриманих висновках.

Дисертаційне дослідження Н. А. Никифорова виконано відповідно до Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки (Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України

від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України

від 23 червня 2021 року № 756-р), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 3 листопада 2020 року (протокол № 21) й уточнена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 грудня 2023 року (протокол № 26).

Обґрунтованість наукових положень дисертації забезпечується потужною джерельною базою дослідження, значними емпіричними даними, методи дослідження були вдало обрані та використані комплексно.

Отже, результати дисертації Н. А. Никифорова, винесені на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як історичний, компаративістський, формально-логічний (догматичний), системний, системно-структурного аналізу, аналізу документів, анкетування, статистичний, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам такого виду наукових робіт. Завдання наукового пошуку дисертанткою виконано на високому методологічному рівні, мети роботи досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертантка опанувала необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що сформульовані дисертантом у роботі висновки й пропозиції вже впроваджені та можуть бути використані у законотворчій діяльності шляхом вдосконалення антикорупційного законодавства в частині електронного декларування (лист Голові Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики А. Радіній від 23 лютого 2024 року № 1); *правозастосовній діяльності* – під час виявлення та розслідування злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, а також запобігання їм (акти впровадження Головного слідчого управління НПУ від 14 березня 2024 року й Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, МВС України від 28 березня 2024 року); науково-дослідній діяльності – у дослідженнях проблем запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з

корупцією правопорушенням (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 27 лютого 2024 року); освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін з кримінального права та кримінології (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 27 лютого 2024 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Н. А. Никифорова має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та порядку присудження ступеня доктора філософії. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (244 найменування на 28 сторінках) і 5 додатків на 43 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 293 сторінки, з них обсяг основного тексту – 208 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувачки, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, охарактеризовано ступінь її наукової розробленості, визначено зв'язок із науковими програмами, планами, темами, окреслено мету, завдання, об'єкт, предмет та описано використані методи пізнання, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, представлено емпіричну базу, сформульовано практичне значення результатів наукового дослідження та надано інформацію щодо апробації дисертації.

У **першому розділі** дисертаційного дослідження розкрито стан наукової розробки проблем запобігання кримінальним правопорушенням пов'язаних з корупцією, розкрито об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, а також заходи кримінально-правового характеру за їх вчинення; узагальнені теоретичні напрацювання які є важливими для забезпечення ефективного запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Н. А. Никифорова прийшла до висновку, що у межах проблематики запобігання злочинам, підстави кримінальної відповідальності які визначено в ст. 366-2 та 366-3 КК України, передусім кримінально-правові заходи запобігання цим деліктам. Увага науковців була зосереджена на методиці їх виявлення та розслідування (доказування). Водночас аспекти загальносоціального, спеціально-кримінологічного й індивідуального запобігання декларувалися недостовірною інформацією та неподанням декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, частково досліджено в межах розроблення проблем запобігання та протидії корупційним кримінальним правопорушенням. З огляду на зазначене, сучасний стан доктринального опрацювання проблем запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, не відповідає потребам практичної діяльності відповідних суб'єктів, що здійснюють

недопущення та припинення цих деліктів, а також усунення причин й умов їх вчинення.

Другий розділ роботи присвячений кримінологічній характеристиці кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Розкритий сучасний стан вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, встановлені основні тенденції їх вчинення. Виокремлено сучасні тенденції вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України. Надана кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, а саме осіб, які вчиняють злочини, передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України, удосконалено типологію суб'єктів цих злочинів. Запропонована система детермінант яка максимально повно окреслює різнобічні аспекти, що можуть сприяти виникненню та поширенню кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, у суспільстві.

У **третьому розділі** дисертації Н. А. Никифорова за результатами аналізу проблем функціонування суб'єктів протидії корупції НАБУ, САП, ВАКС та НПУ, визначено перспективи вдосконалення їхнього правового статусу: 1) створення механізму винагороди викривача не лише за корупційні злочини, а й кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2, 366-3 КК України; 2) забезпечення інституційної незалежності, відокремленість керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) шляхом його (її) підпорядкування безпосередньо НАЗК; 3) розширення повноваження уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) у частині декларування (наділення їх повноваженнями щодо проведення контролю за правильністю та повнотою заповнення декларації, а також покладення обов'язку проведення роз'яснювальної роботи в частині недопущення вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, під час щорічної кампанії декларування, з огляду на важливий елемент – надавати роз'яснення не тільки за ініціативою суб'єкта декларування, коли останній звертається за роз'ясненням, а кожному працівнику, з необхідністю проведення так званого інструктажу й занесенням відомостей про це до відповідного журналу інструктажів); 4) доповнення Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року основними завданнями особи, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми.

З метою вдосконалення системи суб'єктів, уповноважених запобігати й протидіяти кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, увагу зосереджено на необхідності збалансування їхньої діяльності, усунення повноважень, які дублюються, забезпечення ефективної координації такої діяльності.

За результатами дослідження системи спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, здобувачка запропонувала заходи в різних сферах суспільного життя, що є важливими елементами запобігання корупційним злочинам. Значна частина яких має вагомий вплив на запобігання не лише кримінальним

правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а й власне кримінально та адміністративно караним корупційним деліктам. Тому запобігання декларуванню недостовірної інформації чи неподання декларації ґрунтується передусім на заходах запобігання корупційним правопорушенням.

На закінчення кожного розділу так і всієї наукової роботи Н. А. Никифоренко, наводяться **висновки** в яких суґубо характеризується зміст розглянутих питань. Висновки відповідають завданням, меті та отриманим результатам дослідження, мають належну аргументацію і вагоме обґрунтування, мають високий рівень достовірності.

Список використаних джерел складається з 244 літературного джерела на 28 сторінках.

Має сенс зазначити, що кожен розділ дисертації Н. А. Никифоренко, має свою наукову значимість, слугує науковим підґрунтям для наступної частини роботи, а в результаті їхнього об'єднання усіх розділів утворюється їх синергія, робота представляє собою цілісне дослідження, що є фундаментом для вирішення наукового завдання щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією та вироблення рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що дисертація Н. А. Никифоренко відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Н. А. Никифоренко можуть бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування та проведення досліджень за цим напрямом, а також у практичній діяльності при запобіганні кримінальним правопорушенням, під час виявлення та розслідування злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, а також запобігання їм з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи рецензовану наукову працю, вважаємо за доцільне висловити кілька міркувань та побажань:

1. У роботі дисертантка слушно зазначає, що успішна боротьба зі злочинністю є неможливою без урахування особистісного фактору кримінологічного портрету і типології особи злочинця. На нашу думку більш повною була б характеристика осіб, які вчиняють кримінальні злочини передбачені ст. 366-2 та 366-3 КК України, якщо *врахувати та дослідити у кримінологічній характеристиці осіб, які вчиняють кримінальні*

правопорушення, пов'язані з корупцією, такий параметр, як термін перебування на посаді державних та інших службовців, враховуючи їх наявний досвід подання декларацій. Так як серед осіб, які подають недостовірні відомості до декларації або ж не подають її у встановлений законом строк, є такі, що прагнуть досягнути ще вищого соціального статусу, ніж той, у якому вони перебувають, вищого рівня матеріального забезпечення за рахунок кримінально протиправної діяльності, пов'язаної зі зловживанням владою, службовим становищем або здобуттям незаконних активів в інший протиправний спосіб, що не дозволяє їм вказувати справжнє джерело їх походження в декларації.

2. На ст. 19, у рубриці «наукова новизна, вперше», не зовсім згодна з використанням терміну «поява практики притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації осіб, які займають відповідальне й особливо відповідальне становище (серед них як засуджені, так і виправдані)», адже авторка називає це «тенденцією». Відповідно до тлумачного словника української мови, тенденція – це напрям розвитку чого-небудь. «Розвиток» - це процес, а «поява практики...» - це дія, яка вже закінчилася. Складається враження, що вона не розвивається далі. На мою думку, вдаліше б було б використати таке формулювання як: «розвиток практики...», «формування практики...» і т.д.

3. На ст. 19, у рубриці «наукова новизна, вперше», також не зовсім згодна з формулюванням «тенденції вчинення кримінальних правопорушень», адже далі перераховано не «тенденції вчинення кримінальних правопорушень», а, радше, «тенденції виявлення кримінальних правопорушень» чи «тенденції розслідування кримінальних правопорушень».

4. В додатках дисертаційного дослідження прослідковується надзвичайно об'ємна, кропітка, вагома аналітична праця авторки. В них відтворені потужні результати такої роботи, як в табличному варіанті (динаміка опрацьованої статистики) так і аналітичних довідках (результатів вивчення вироків за ст. 366-2, 366-3 та результатів анкетування суб'єктів декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування). А тому, на нашу думку, робота лише б виграла, а наукові положення, висновки та пропозиції були б більш переконливими за умови наведення, в основній частині роботи, більше посилань на пророблену емпіричну базу дослідження.

5. Під час публічного захисту, хотілось би дізнатися чи авторка вивчала досвід зарубіжних країн щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, якщо так то який позитивний чи/та негативний досвід зарубіжних країн спонукав до надання пропозиції.

Утім, слід констатувати, що ці зауваження в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Авторка показала уміння самостійно вести науковий пошук, узагальнювати практику, аналізувати наукову

літературу та законодавство, формулювати свої висновки та пропозиції, вести коректну наукову полеміку. Представлені зауваження ні в якій мірі не знижують наукового рівня роботи Н. А. Никифоренко. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею. Висновки, пропозиції та рекомендації дисертантки становлять наукову і практичну цінність та можуть бути використані для подальших наукових розробок, практичного застосування та подальшого розвитку.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Н. А. Никифоренко на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Наталії Андріївни Никифоренко на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, містить нові науково-обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем запобігання кримінальним правопорушенням пов'язаним з корупцією. Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України №40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її авторка – Наталія Андріївна Никифоренко заслуговує на присудження **ступеня доктора філософії** з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**

Оксана БРИСКОВСЬКА

